(૧૦) ટ્રેક નં. ૧૦ : અનેકાન્ત સ્યાદ્વાદ

✿ સમ્યક્ અનેકાન્ત એ જ સમ્યક્ એકાંત તરફ લઈ જાય છે. ઓહો! આવા અઘરા શબ્દો મને ન સમજાય. તો ચાલો, સ્યાદ્વાદના સિદ્ધાંત સકળ વિશ્વમાં ગજવનાર મારા પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવશ્રી પાસે અને સમજી લ્યો.

✿ માંગલિક

✿ ભક્તિ : સ્યાદ્વાદ કેરી સુવાસે ભરેલો (૨)

જિનજીનો ૐકાર નાદ રે, જિનજીની વાણી ભલી રે.

✿ વીતરાગની સ્યાદ્વાદ વાણી કઈ અપેક્ષાસે કહા, યે સમજે નહિ, એકાંત તાણે તો દૃષ્ટિ વિપરીત થઈ જાય છે. ભગવાનકી સ્યાદ્વાદ વાણી તત્ત્વકા પ્રકાશન કર શકતી હૈ.

✿ (સ્યાદ્વાદવાણી) કથન પણ કરતી હૈ ને? અસ્તિ-નાસ્તિ-પહેલે અસ્તિ, સ્વસે અસ્તિ હૈ, અને પરસે નાસ્તિ હૈ, તો ત્યાં પણ દ્રવ્યસે અસ્તિ હૈ અને રાગસે નાસ્તિ હૈ. અપનેસે હૈ, પરસે નહીં. જુદા હૈ. એમ નિશ્ચયસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ આત્મા ઔર વ્યવહારસે નહિં, ઉસકા નામ અનેકાન્ત કહતે હૈ.

✿ દ્રવ્ય અને પર્યાયકા જ્ઞાન કરના એ પ્રમાણ અનેકાન્ત હૈ. પણ એક નયકા જ્ઞાન નિશ્ચયકા કરના એ એકાંત હૈ.

✿ 'સ્વમેં અસ્તિ-અને પરકી નાસ્તિ' ઉસકા નામ અનેકાન્ત હૈ. અનેક ધર્મ કબ કહનેમેં આતા હૈ? કે સ્વકી અસ્તિ અને પરકી નાસ્તિ-ઉસકા નામ અનેકાન્ત હૈ.

✿ દ્રવ્યની દૃષ્ટિના જોરમાં-રાગનો મૈં સ્વામી નહિં. પણ રાગ આયા તે મેરી પર્યાયમેં, મેરેસે આયા હૈ, તો ઉસકા સ્વામી મૈં હૂઁ. (પર્યાયદૃષ્ટિસે)

✿ અનેકાન્ત તો એ કે સ્વભાવ કે આશ્રયસે લાભ હોતા હૈ, રાગસે લાભ હોતા નહિં.

✿ સમકિતી જ્ઞાનીકો એક ઓર દેખને પર કષાયોંકા ક્લેશ દિખાઈ દેતા હૈ ઔર એક ઓર દેખને પર શાંતિ-કષાયકા અભાવરૂપ શાંત ભાગ-

અન્તરના આશ્રય લિયા ઉતના શાંત શાંતભાવ પણ દેખતે હૈ. એક ઓરસે દેખને પર ભવ કી પીડા સમકિતીકો-સાધર્મી જીવકો-એકબાજુ દેખને પર સંસાર કે દુઃખકી પીડા દીખતી હૈ. વિકલ્પ ઉઠતે હૈ ઈતની પીડા દીખતી હૈ, દુઃખ હૈ ઔર એક ઓર દેખને પર મુક્તિ ભી સ્પર્શ કરતી હૈ-જિતના સ્વભાવકી એકતા કિયા રાગકો ભિન્ન હોકર ઈતની મુક્તિ હો ગઈ.

✿ સમ્યક્ એકાંત તો ઉસકો કહતે હૈ કે જ્ઞાનનો સૂક્ષ્મ ઉપયોગ કરકે, અંતર વસ્તુ હૈ ઉસકો પકડે. ઉસકો સમ્યક્ એકાંત ઉપયોગ કહતે હૈ. યે સમ્યક્ એકાંત હૈ અને રાગસે, પુણ્યસે, ક્રિયાસે લાભ હોગા. નિશ્ચયસે ભી હોગા ઔર વ્યવહારસે હોગા (એ કથન) એ મિથ્યા અનેકાન્ત હૈ.

✿ દ્રવ્યના સ્વભાવની અપેક્ષાએ વિભાવ મારો છે. એ જુદી વાત છે. પર્યાયની અપેક્ષાએ પર્યાયમેં વેદન છે.

✿ અપની પર્યાય છે વો પર્યાય દ્રવ્યકો જાનતી હૈ. દ્રવ્યમાં જાતી નહિં. પર્યાય છ દ્રવ્યકો જાનતી હૈ. છ દ્રવ્યમેં જાતી નહિ અને છ દ્રવ્યકી ઉસમેં નાસ્તિ હૈ. (પર્યાયમેં) ઔર દ્રવ્યકી ભી પર્યાય મેં નાસ્તિ હૈ.

✿ એક સમયકી પર્યાયકો ત્રિકાળકી અપેક્ષાસે પર દ્રવ્ય કહા અને અપની અપેક્ષાસે સ્વઅસ્તિ 'હૈ'. અને પરવસ્તુ એ અપેક્ષાસે 'હૈ નહીં'

✿ અનેકાન્ત એટલે એ-'મારું મારાથી થાય. મારું પરથી ન થાય. મારું નિશ્ચય મારા દ્રવ્યને આશ્રયે થાય, વ્યવહારને આશ્રયે ન થાય.' એવું અનેકાન્તનું જ્ઞાન રાખજે.

✿ વ્યવહાર આવ્યો મને ખરો પણ તેથી મને નિશ્ચયને મદદ મળી એમ નથી. 'વ્યવહાર આવ્યો' એ સંસારનું કારણ-બંધનું કારણ છે. (એમ શ્રદ્ધા કરીશ) તો તારી સાધના યથાર્થ થશે.

✿ અપના સ્વભાવ અને શુદ્ધ ચૈતન્યકી અસ્તિમેં દૂસરી ચીજ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી ભી નાસ્તિ હૈ. તો અપના દ્રવ્ય જો હૈ અપની દૃષ્ટિમેં લિયા ઉસકો તો સબ દ્રવ્ય-દેવગુરુ ને શાસ્ત્ર ભી અદ્રવ્ય દીખતે હૈ. અપના દ્રવ્ય નહિં. યે પર દ્રવ્ય હૈ. અપના દ્રવ્ય હૈ વસ્તુ-સ્વદ્રવ્ય અને અપની અપેક્ષાસે દેવગુરુને શાસ્ત્રકા આત્મા પણ અદ્રવ્ય-આ દ્રવ્ય નહિ માટે અદ્રવ્ય.

અપના સ્વક્ષેત્રમેં જો હૈ યે અપના સ્વક્ષેત્ર અને વો સિવાય પરક્ષેત્ર એ અક્ષેત્ર હૈ. પોતાની અપેક્ષાએ ક્ષેત્ર હૈ પણ આ ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ વો અક્ષેત્ર હૈ. અપના ત્રિકાળકી અને વર્તમાન પર્યાયની અપેક્ષાથી સ્વકાળસે અપનેસે હૈ અને પર હૈ, વહ ઉસકા અપના સ્વકાળસે હૈ. અપની અપેક્ષાસે પરકા અકાળ હૈ, પરકી પર્યાય હૈ-પરની અપેક્ષાસે હૈ. આ પર્યાયની અપેક્ષાસે આ પર્યાય હૈ તો અપર્યાય હૈ. પણ ત્રિકાળી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ એક સમયની પર્યાય પણ પરદ્રવ્ય હૈ.

✿ એકાન્ત એક ધર્મનો પિંડ પ્રભુ ગુણનો-જ્ઞાયક એને એક નિશ્ચય એકાન્ત નયથી આશ્રય કરીને પરિણતિ પ્રગટ કરવી એ સમ્યક્ એકાંત જ છે અને સમ્યક્ એકાંત થયો એ પછી રાગ આદિ ને જાણનારો થયો તે અનેકાન્ત થયું.

✿ આત્માના આશ્રયે ધર્મ થાય, વ્યવહાર કરતા ન થાય. આનું નામ અનેકાન્ત અને નિશ્ચયથી પણ થાય અને વ્યવહારથી થાય, એ આજ્ઞા બહારનો એકાંત મિથ્યા છે. વ્યવહારના કથનો આવે તેને તું જાણજે, શ્રદ્ધજે પણ 'એ છોડવા લાયક છે' એમ તું માનજે.

✿ મુનિને અશુભ તો હોતો નથી. શુભનો ભાવ આવે, ધર્મીના લોભી દેખીને પોતાની કમજોરીથી રાગ શુભ આવે-ઉપદેશનો રાગ આવે છે. (પણ એ) દુઃખનું વેદન છે. જ્ઞાનીને એટલું દુઃખ છે. એટલું વેદન પણ છે. દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ તો દૃષ્ટિનો વિષય દ્રવ્ય સ્વભાવ (છે) તો તેમાં તો અશુદ્ધતાની ઉત્પત્તિ છે જ નહીં. સમકિતી ને અશુદ્ધ અને આશ્રવ છે જ નહિં એ કઈ અપેક્ષાએ? તીવ્ર મિથ્યાત્વ અને તીવ્ર અનંતાનુબંધીનો કષાય નથી. તેથી આશ્રવ નથી. તેથી એટલો અનંત સંસારનું કારણ-મિથ્યાત્વનો બંધ નથી. પણ એમ જ માની લઈએ કે એને બંધ જ નથી જરીયે. છે જ નહિ. (એમ નથી.)

✿ 'રાગસે ભિન્ન ઉદાસ અને સ્વભાવસે અભિન્ન' ઉસકા નામ સમ્યક્ એકાંત હૈ.

✿ કેવળીની સ્તુતિ એટલે કે મારી સ્તુતિ, તારી સ્તુતિ; એ કેવળીની સ્તુતિ (છે) એમ કહ્યું છે.

✿ કેવળ ભગવાન એકલો આત્મા (છે) એની અંદરમાં સ્વદ્રવ્યમાં પકડ એકાંતપણે. સમ્યક્ એકાન્તથી તને અનેકાન્તનું સાચું જ્ઞાન થશે.

✿ ભગવાન આત્મા પૂર્ણ સ્વરૂપ જ્યાં દૃષ્ટિમાં આવ્યો તે એકાન્ત નય થઈ, એક નય થઈ. જેથી તને પર્યાયનું જ્ઞાન પણ સાચું થશે. આ થતા પર્યાયનું જ્ઞાન અનેકાન્ત સાચું થશે.

✿ ભેદબુદ્ધિ કરતા જે વસ્તુ ચેતના દર્શનથી જીવને જાણે છે, વસ્તુ વિચારતા એટલો વિકલ્પ પણ જુઠ્ઠો છે.

✿ અનેકાન્ત પણ દ્રવ્ય અને પર્યાય એ બે છે. એ અનેકાન્ત છે. અનેક ધર્મ છે. એમાં પણ 'સમ્યક્ એકાન્ત-ત્રિકાળી સ્વભાવનો આશ્રય તે સમ્યક્ એકાન્ત-એના સિવાય નિજપદની પ્રાપ્તિનો કોઈ હેતુ નથી બીજો. પ્રભુ' ! નિજ પ્રભુતાના મહાત્મ્ય ન આવે અને રાગની ક્રિયાનું મહાત્મ્ય આવે, પ્રભુ એ તો અજીવનું મહાત્મ્ય છે ભાઈ,

✿ પર્યાયનું જ્ઞાન થાય પણ સમ્યક્ એકાન્તની દૃષ્ટિ થઈ પછી પર્યાયનું જ્ઞાન થાય એ અનેકાન્ત છે. એ અનેકાન્ત. અનેકાન્તમાં સમ્યક્ એકાંત તો આવી ગયું.

✿ તે (દ્રવ્ય) અનંત ગુણોનો ભંડાર છે. અનંત ગુણ સ્વરૂપ-અનંત ગુણ સ્વરૂપ-અનંતગુણવાળો નહિં. અનંત ગુણ સ્વરૂપ-એ વસ્તુ જ અનંત ગુણ સ્વરૂપ છે. સ્વપણે છે. બીજાપણે નથી. ત્રીજાપણે નથી, અનંતપણે નથી. એવા અનંતા નાસ્તિના તો ધર્મ એનામાં પડ્યા છે. એવા પરના અભાવ-રૂપ અનંત છો એના તારામાં ભાવરૂપ પણ અનંત છે. અનંત અભાવરૂપી અનંત છે. અનંતા ભાવરૂપ અનંતા છે. જ્ઞાન દર્શન આનંદ આદિ.

હું એક શુદ્ધ સદા અરૂપી જ્ઞાનદર્શનમય ખરે;
કંઈ અન્ય તે મારું જરી, પરમાણુમાત્ર નથી અરે.

સહજાત્મસ્વરૂપ સર્વજ્ઞદેવ પરમગુરુ